

education

Department:
Education
REPUBLIC OF SOUTH AFRICA

**NATIONAL
SENIOR CERTIFICATE**

KREITI YA 12

SEPEDI LELEMETLALELETŠO LA BOBEDI (SAL)

LEPHEPHE LA PELE (P1)

NOFEMERE 2008

MEPUTSO: 120

NAKO: 2 Diiri

Lephephe le, le na le matlakala a lesometshela (16).

DITAELO:

1. Lephephe le, le arotšwe ka dikarolo tše NNE, e lego A, B, C le D.
Karolo ya A: Tekatlhaologanyo
Karolo ya B: Kakaretšo
Karolo ya C: Thutapolelo le Tšhomišopolelo
Karolo ya D: Dingwalo
2. Araba dipotšišo ka moka.
3. Karolo ye nngwe le ye nngwe e ngwalwe letlakaleng la yona.
4. Badišiša ditaelo ka šedi, gore o kgone go araba dipotšišo go ya ka moo o laelwago.
5. Badišiša dipotšišo pele o ka thoma go di fetola.
6. Tatelano ya dikarabo e swane le ya dipotšišo.
7. Ngwala ka bothakga, o šomiše polelo ya maleba ye e hlwekilego.

KAROLO YA A**TEKATLHAOLOGANYO****POTŠIŠO 1**

1.1 Badišiša temana ye gore o kgone go araba dipotšišo tša go latela.

Bosenyi

Bosenyi bo amana le go tshela melao yeo e beilwego. Bo arotšwe ka dihlopha tše di latelago:

Bja go amana le ekonomi: Mohuta wo o akaretša go hwetša tšhelete goba dithoto ka tsela ye e sego ya maleba. Se se šupa bofora mešomong, bohodu le go tšeela batho dithoto ka kgapeletšo. Bja go amana le dintwa goba go šomiša maatla: Mohuta wo o akaretša go bolaya, go kata le go betha goba go gobatša motho. Tše di latelago le tšona ke bosenyi: Go otlela o khoše madila, go reka diphahlo tša go utswiwa le tše dingwe.

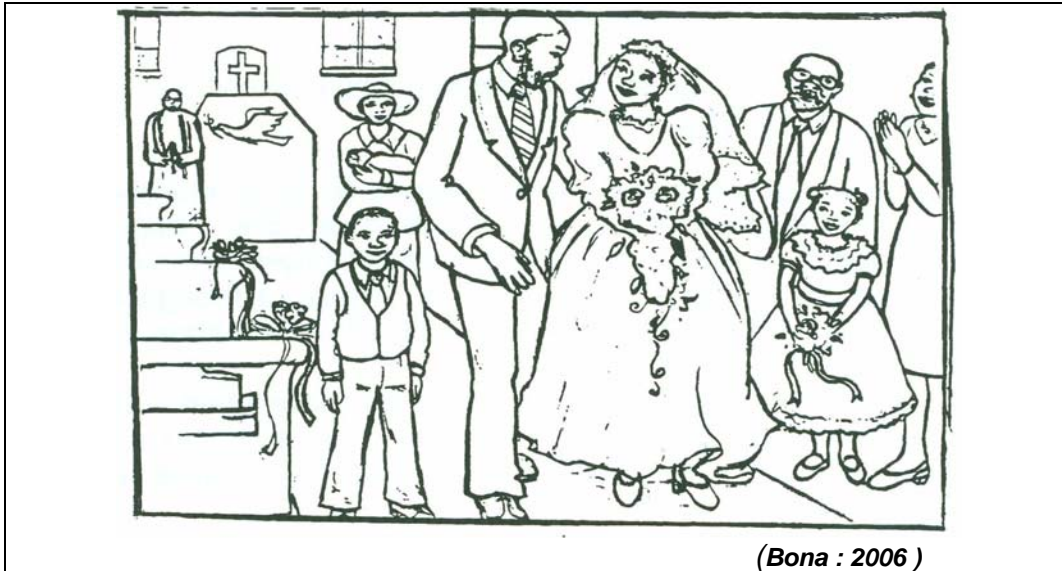
Bafsa ke bona ba amegago kudu tabeng ya bosenyi. Se se dira gore ba phele ka letšhogo. Ba ikwa ba se ba bolokega le ge ba le ka gae, dikolong le motseng. Se se dira gore bafsa ba hloke lethabo, ba be ba palelwe ke go šoma gabotse dithutong tša bona.

Tabakgolo le ge e le go fediša bosenyi, ba intasteri ya tša tšhireletšo ba hwetša tšhelete ka lebaka la bosenyi bjo. Ba direla batho magora a mohlagase, masoro a tšhireletšo le dialamo. O ka tsebiša maphodisa ka bosenyi bjo o bo bonago ka go leletša nomoro ye 0860010111. O ka thoma dihlopha tša go fediša bosenyi sekolong goba motseng wa geno.

- 1.1.1 Efa mehuta ye mebedi ya bosenyi go tšwa temaneng ye. (2)
- 1.1.2 Go ya ka temana ye, ke sehlopha sefe sa batho seo se amegago tabeng ya bosenyi? (1)
- 1.1.3 Na o ikwa bjang ka bosenyi mo nageng ya geno? (2)
- 1.1.4 Ngwala dikeletšo tše pedi tše o ka di fago batho ba go senya. (2)
- 1.1.5 Ngwala *nnete* goba *maaka* mafokong a a latelago: (3)
- (i) Maphodisa a thuša kudu tabeng ya bosenyi.
 - (ii) Bosenyi bo dira gore batho ba phele ba tšhogile.
 - (iii) Go lokelela batho dialamo ke bosenyi.

- 1.1.6 Mmušo wa geno o ahlola bjang motho ge a bolaile motho yo mongwe? (1)
- 1.1.7 Ge nkabe o le mmušo, o be o tla otlala bjang batho ba go utswa? (1)
- 1.1.8 Kgetha karabo ya maleba:
Go otlela o khoše madila ke go:
- (i) otlela o tagilwe.
(ii) otlela ka lebelo.
(iii) otlela o enwa tšuse. (1)
- 1.1.9 Na o bona bosenyi bo hlolwa ke eng? Efa dintlha tše pedi. (2)
[15]

1.2 Lebelela seswantšho se gomme o arabe o dipotšišo tša go latela:

- 1.2.1 Na o bona nke seswantšho se se emela tiragalo efe bophelong? (2)
- 1.2.2 Efa dihlopha tše tharo tša batho tšeo di tšwelelago mo seswantšhong. (3)
- 1.2.3 Tiragalo ye e tšwelelago mo seswantšhong e diragala lefelong lefe? Efa mabaka a mabedi. (3)
- 1.2.4 Go ya ka tsebo ya gago, na go na le phapano tiragalong ya mohuta wo gare ga setšo sa Bathobaso le Makgowa? Fahlela karabo ya gago ka dintlha tše pedi. (3)

- 1.2.5 Go ya ka kwešišo ya gago, na maikemišetšo a tiragalo ye ke afe mo bophelong? (2)
- 1.2.6 Ka tsebo ya gago matšoba ke seka sa eng? (2)
- [15]**

PALOMOKA YA KAROLO YA A: 30

KAROLO YA B

KAKARETŠO

POTŠIŠO 2

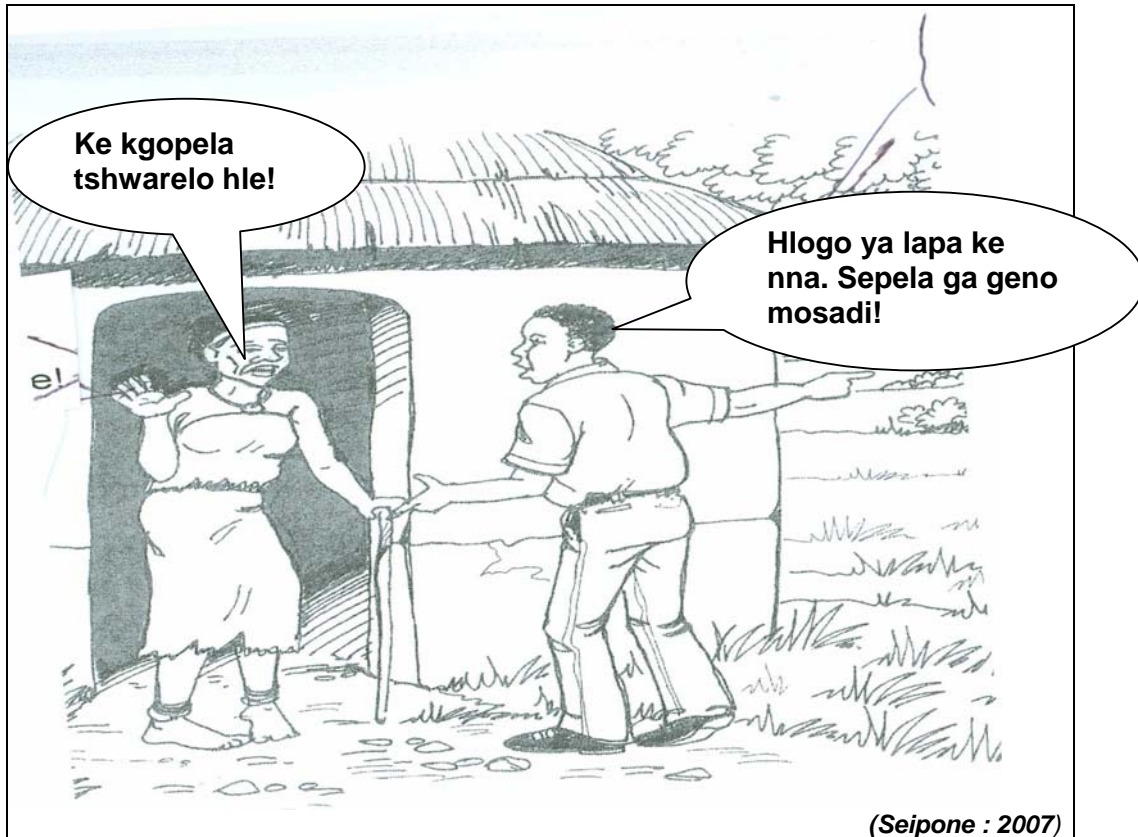
Akaretša temana ye e latelago ka mantšu a e ka bago a 50 – 60.

Rosina ke mosetsana wa go homola, wa go bonala a na le tlhompho. E ile ya ba maswabi mohla a lemoga gore o imile. Motseng ka moka go be go bolelwa ka yena ka ge e be e sa le yo monnyane. O be a na le mengwaga ye lesome. Batswadi ba gagwe ba ile ba nyama, kudu ka ge a be a sa tsebe le gore o imišitšwe ke mang. Dingaka le baoki ba be ba maketše ge Rosina a fihla sepetlele go tlo belega. Rosina o tlabilwe ke ngwana. O no mo kuka, a mo lebelela ge a lla. Rosina o belege a ngwadile mphato wa bošupa gomme a tšweletše. O re o nyaka go tšwela pele ka dithuto tša gagwe. Batswadi ba gagwe ga ba šome, ba iphelela ka mphiwafela wa tatagwe wa bogole. Tšhelete yeo e ka se kgone go hlokomela Rosina le ngwana wa gagwe. Ba Kgoro ya Maphelo ba re bafsa ba ima ka bontši matšatši a. Taba ye e oketša bodiidi ka malapeng a mantši. Borasaekholotši ba re Rosina o tshetše magato a mangwe a bophelo. Ba re go bohlokwa gore motho a fete magato ka moka a bophelo. Ba lemogile gore go ima ga bafsa go hlolwa ke gore batswadi ga ba bolele le bana ba bona ka tša thobalano.

PALOMOKA YA KAROLO YA B: 10

KAROLO YA C**THUTAPOLELO LE TŠHOMIŠOPOLELO****POTŠIŠO 3**

Bala poledišano yeo e tšwelelago mo seswantšhong gomme o arabe dipotšišo tša go latela.

- 3.1 Na o bona nke monna yo o ikwa bjang (maikutlo) ge a bolela le mosadi wa gagwe? (2)
- 3.2 Ngwala lefoko leo le laetšago gore monna yo o gatelela mosadi. (2)
- 3.3 Hlogo ya lapa e ra go reng? (2)
- 3.4 Ngwala nyenyefatšo ya mantšu a:
- (i) sehlare
- (ii) seeta. (2)

- 3.5 Ngwala lefoko le le latelago ka polelotirišwa (tirwa)
Mosadi o kgopela tshwarelo.
Thoma lefoko la gago ka gore: Tshwarelo... (2)
- 3.6 Ngwala lefoko le le latelago ka polelotharedi:
Sepela ga geno mosadi.
Thoma lefoko la gago ka gore: Mosadi o laelwa gore... (2)
- [12]**

POTŠIŠO 4

Bala temana ye e latelago gore o tle o kgone go araba dipotšišo.

Mmušo o dira phošo ye kgolo ka go fa digole le basadi mešomo. Batho bao ga ba tsebe selo ebile ga ba na bokgoni go tša kgwebo. **Mothomotho ke monna, o kgona dilo ka moka, ebile ke moetapele wa nnete.** Seboledi se se lebala gore: Se bone go akalala ga bonong, go wa fase ke ga boyona.

- 4.1 Ngwala mafokonolo a mabedi ao a bopilego lefoko le le swiswadišwego. (2)
- 4.2 Tsopola lefoko leo le laetšago kgethologanyo go tšwa temaneng ye. (2)
- 4.3 Efa mohuta wa lehlaodi le le latelago:
Ye kgolo (2)
- 4.4 Hlama dipotšišo ka mabotšiši a a latelago:
(i) Na
(ii) mang (2)
- 4.5 Tsopola seema se se dirišitšwego mo temaneng ye. Efa tlhalošo ya sona ka boripana. (2)
- [10]**

POTŠIŠO 5

- 5.1 Temana ke ye e a latela, e ngwalolle gomme o lokele maswaodikga mo go swanetšego:

Ge letšatši le hlaba Sofonia o tšea dipuku tša gagwe o ya sekolong Yena o tseba sekolo Gauteng Afa o tla Fihla ka nako lehono Ruri ge a ka tla ka nako ya mehlang ke tla mo ruta go phela le batho

(5)

- 5.2. Kgetha lentšu la maleba go ao o a filwego ka mašakaneng mafokong a a latelago.

5.2.1 Modimo ke (Mmopi, Mobupi) wa diphedi tšohle (1)

5.2.2 (Diboofolo, Diphoofolo) di filwe maina ke batho. (1)

5.2.3 Letšatši la (boshupa, bošupa) le kgethilwe go ba lona la go khutša. (1)

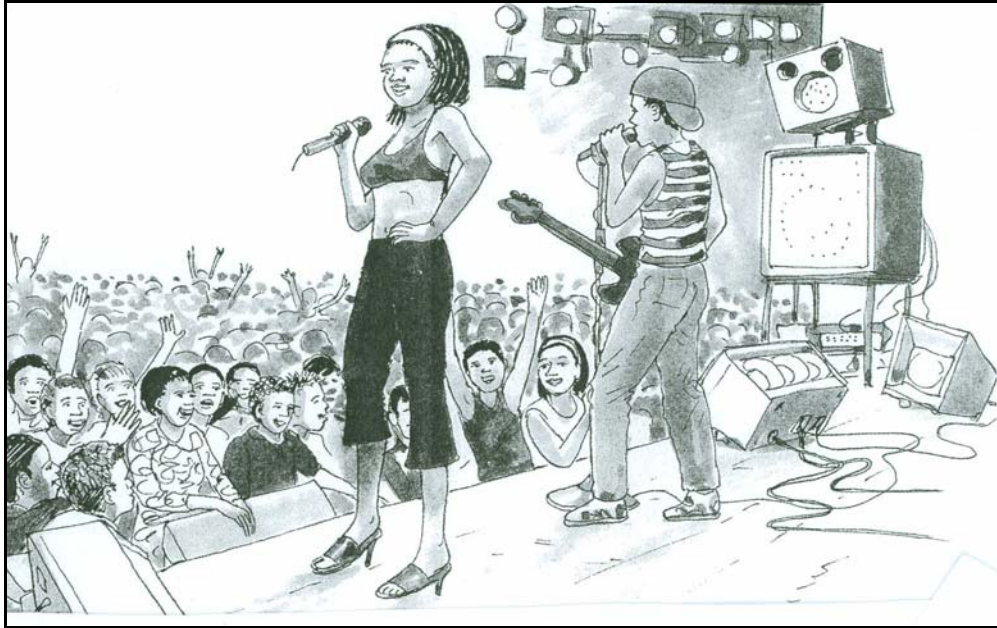
5.2.4 (Ipotšiše, Iputšiše) gore wena o khutša neng. (1)

5.2.5 Ruri! (Iefase, lefaase) ga le na khutšo. (1)

[10]

POTŠIŠO 6

Bala ditaba tšeo di lego mo seswantšhong se gomme o arabe dipotšišo tše di latelago:

(The Star : 2008)

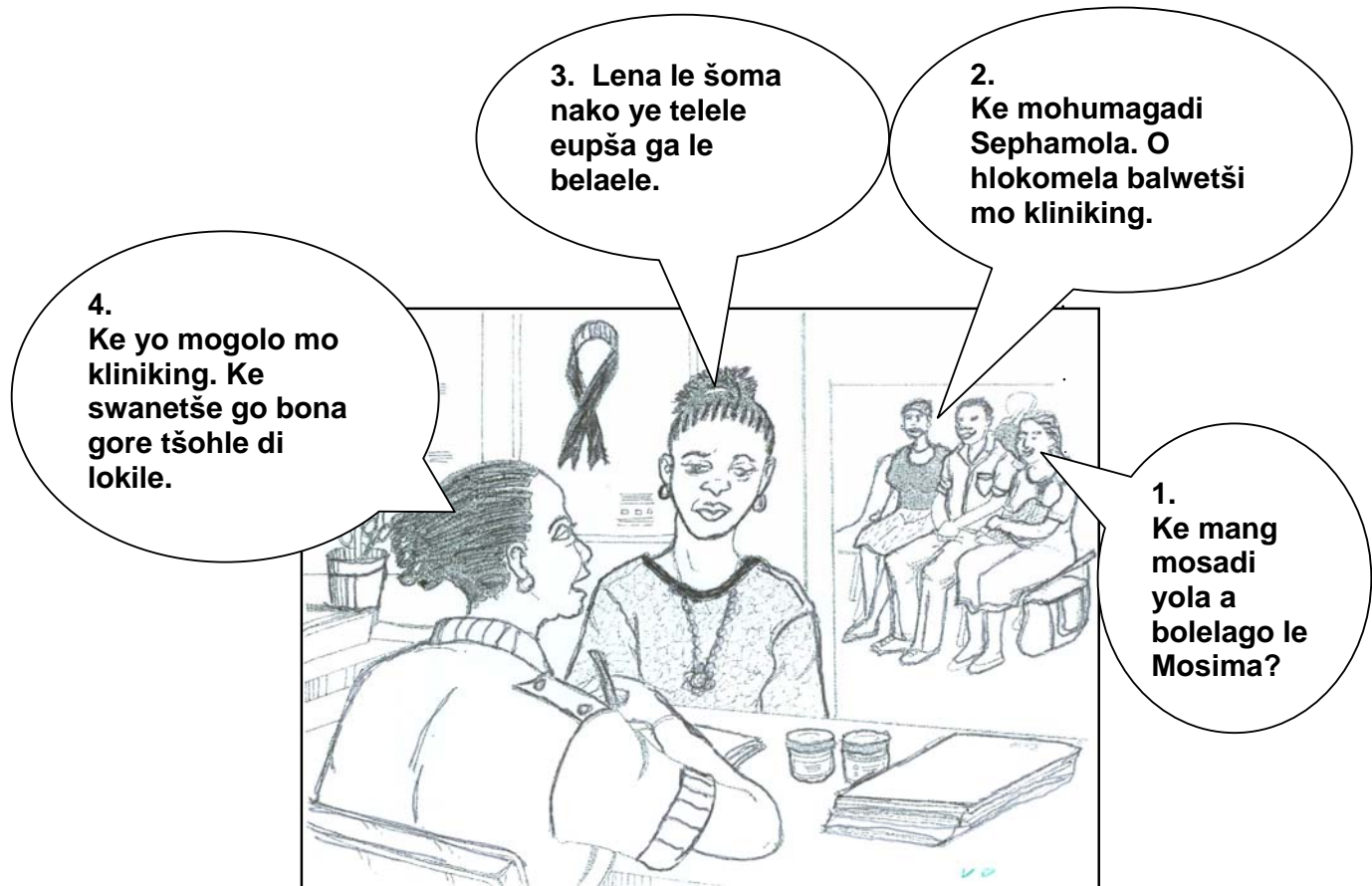
Bafsa ba ba opela gabotse. Babogedi ba thabile kudu. Ke letšatši la bona la June 16. Bao ba opelago ba šetše ba lapile.

- 6.1 Na babogedi ba laetša maikutlo afe? (2)
- 6.2 Šomiša lentšu le “šetše” bjalo ka lethuši lefokong. (2)
- 6.3 Ngwala lentšu leo le laetšago ka mokgwa woo babogedi ba thabilego ka gona. (2)
- 6.4 Tsopola lešalarui leo le dirišitšwego ditabeng tša ka godimo. (2)
- 6.5 Tliša lediri le, **opela**, ka lefetile. (2)

[10]

POTŠIŠO 7

7.1 Lebeledišiša seswantšho se se latelago gore o tle o kgone go araba dipotšišo:

(Soul City : 2007)

- 7.1.1 Ngwala khutsofatšo/kopanafatšo ya lentšu le, mohumagadi. (1)
- 7.1.2 Efa lelatodi la lentšu le, **mogolo**. (1)
- 7.1.3 Ngwala lentšu le tee sebakeng sa lefoko le: **mosadi yo a hlokomelago balwetši**. (2)
- 7.1.4 Tsopola mafoko a mabedi ao a kopanywago ke lentšu le, **eupša**. (2)
- 7.1.5 Ka magato a papetšo re re:
Ye telele - Ye teletšana - Ye teleletelele.
Wena feleletša mo: **Yo mogolo** - ----- (2)

7.2 Bala ditaba tše di lego mo seswantšhong gomme o arabe dipotšišo tša go latela.

(Sowetan: 2008)

- 7.2.1 Ngwala lefoko le le latelago ka kganetšo:
Ke rekiša dipene. (2)
- 7.2.2 Laetša sediri, tiro le sedirwa lefokong le le latelago:
Mošemane o reka dijo. (3)
- 7.2.3 Na moselana wa **-ana** o laetša eng mo lentšung le: dietana? (1)
- 7.2.4 Ngwala mantšu a a latelago ka botee:
(i) Baithuti
(ii) Dietana (2)
- 7.2.5 Šomiša lentšu le **ithutile** mafokong a mabedi go laetša gore le na le ditlhalošo tša go fapana? (2)

[18]

PALOMOKA YA KAROLO YA C: 60

KAROLO YA D

Araba potšišo e TEE.

POTŠIŠO 8**MALEBANA M.L : HLAKOLENG GO A SEPELWA**

Ke bjona bophelo bjo Tahlego a ratago re bo phela lapeng le? Ga a sa tsena sekolo ka tshwanelo, o lala ntle kua Hilbrow ga sehlola se sengwe sa mosadi, go thwe ke Gautana, fela o ka se tsebe gore o rekiša eng seo se sa rekwego. "Ruri, mala a basadi a rwala ditšhila ka mabaka a mangwe," a realo a gamola bjälwa bjo a pontše le mahlo. Ke ile ka bona gore ge nka ya le yena, nka se fetše, ka napa ka lebana le mosadi yoo.

"Bothata ke eng ngwanaka ge le emaemiša batswadi ba lena ka tsela ye?" Ka realo ke lebišitše mahlo go Thiba, yoo ke ilego ka lemoga ka morago gore ke morutwana sekolong seo ke rutago go sona. "Ge re dirang Thitšhere?" "Ge le dirang?" Mokgekolo Gadifele a mo tsena ganong. "Botša thitšhere gore Tahlego o go bakiša monna.

- 8.1 Kanegelo ye e go ruta eng? (2)
- 8.2 Leina la Tahlego le a ipolela. Wena o reng? Fahlela. (2)
- 8.3 Tahlego o tloga a emela bafsa ba lehono. Wena o reng? Fahlela karabo ya gago. (2)
- 8.4 Mmolelwana wo "mala a basadi a rwala ditšhila" o re botša eng mabapi le bana? (2)
- 8.5 Ke ka lebaka la eng mongwadi a tšweleditše poledišano gare ga Thitšhere le Thiba? (2)
- 8.6 Efa baanegwa ba babedi bao ba tšwelelago setsopolweng. (2)
- 8.7 Bothata gare ga Tahlego le Thiba ke gore:
- (i) Ba baka monna
- (ii) Ba rekiša bjala (2)
- 8.8 Tikologo ya setsopolwa se ke ya sebjalebja. Wena o reng? Fahlela karabo ya gago. (2)
- 8.9 Maikutlo a gago ke afe mabapi le bophelo bja Tahlego. (2)
- 8.10 Ke ka lebaka la eng lefoko le le thaletšwego le ngwadilwe ka gare ga ditsebjana. (2)

[20]

POTŠIŠO 9**MOLOTO P.S : E GANGWA KE NNA**

“Kgomo e a tsha”
 “E gangwa ke mang”
 “E gangwa ke lesogana phathekga,
 Ke phathekga diphathekgo ke bofa moraba, wena montatšaleeto bofa seeta
 se kgwahle,
 O se tlo ba mpa wa paralala bosele.
 Bomogaditšong ba sega wa tengwana magalagapa.

Ke Thabo Mbeki `a bo Goven Mbeki,
 Sona setlogolo sa beng Thoseng `boNongausi,
 Nna ke retha ke reteletša mosakofeisi, mafšega a menamišwa,
 Ka gorogela kgorong gwa swa gwa šala molora,
 Go se go bole hle gwa senyega.

Ke hwidihwitša moretlwa bobodu ka senya bosenyi,
 Ka hloelwa go tumolwa ka medu tsogolekobong,
 Ba kgopo ba šatolwa ke šatotšwe ka sefepi,
 Megola ya Afrika Borwa ya segela thameng.

Ke Thabo Mbeki ke yo hlahla yo Afrika Borwa,
 Boka Mandela le nna mankakakaleng ka mo goroša,
 Ke bokoloti re tlo neetšana bohle ke lethetho,
 Fela ka boineelo, boikgafo, bohlale le ka kgopolo.

Amandla bana ba tšie kgalaka, Amandla!
 Mayibuye iAfrika, maibuye! Amandla!
 Viva Presitente Mbeki viva!
 Viva Presitente ya Afrika BORWA viva!

- 9.1 Ngwala nnete goba maaka. Fahlela karabo ya gago
- (i) Sereto se ke sonete.
- (ii) Sereto se ke thetogale. (2)
- 9.2 Tsopola poeletšo ye e bonalago mothalothetong wa 1 le wa 2 o be o laetše gore ke ya mohuta mang? (2)
- 9.3 Ke morumokwano ofe wo o tšweletšwago mothalothetong wa 7 le 8. (2)

9.4 Pana A le B

A		B	
(a)	Gwa swa gwa šala molora	(i)	Gwa senyega
(b)	tsogo le kobong	(ii)	Ditiro tša go kgethologanya
		(iii)	Go fediša

(2)

9.5 Poeletšo ya lentšu le viva mathomong a methalotheto ye meraro ya mafelelo e šoma mošomo ofe? (2)

9.6 Kgetha karabo ya maleba (2)

- (i) Moreti o reta Thabo Mbeki
- (ii) Thabo Mbeki o a itheta

9.7 Moreti o šomišitše leswao la ! temathetong ya mafelelo. Mošomo wa lona ke eng? (2)

9.8 Motalothetong wa bo17 Thabo Mbeki o bapetšwa le Mandela ka gore----- (2)

9.9 Efa mohola wa matseno a sereto se. (2)

9.10 Ka mafoko a mabedi efa dikgopolo tše di tšwelelago seretong se. (2)

[10]**POTŠIŠO 10**M.G. MZIMBA : **DIPŠHEŠAMARE**

Seetša:	Mokgaetši, nna ke senakangwedi, ke nna letšoba la lefase. Ke nna theledi se letša masogana. Go bonolo gore ke hwetše monna wa go bogega, wa go ba le sa gagwe. Naa nka palelwa ke eng gore ke mo hwetše?
Mokgaetši:	Seetša, gabotse o tshephile? Bobotse bja motho bo ka gare ga pelo ya gagwe, le gona o nyaka monna wa mohuta mang?
Seetša:	dikgope le makgwahla ga ba kaaka? Ke tla mo nyaka ka ba ka mo hwetša ke tla mo tsoma ka gare ga meetse, sebakabakeng le fa gohle!
Mokgaetši:	bjale gona o thoma go ntšhoša. Ke lena le thubago malapa a batho ba bangwe.
Seetša:	o se ke wa tšhoga, nka se thube la gago. Ke tla le pšhatlapšhatla. (Ba a sega)
Mokgaetši:	a re tlogele kgang ye. Malebogo o re emetše, a re tswalele re sepele. (Ba tswalele lebenkele ba tšwa ba sepela)

- 10.1 Mantšu a Mokgadi a laetša gore Mokgadi ke motho wa mohuta mang? (2)
- 10.2 Makgarebe a sehono ke boSeetša. Wena o reng? Thekga karabo ya gago. (2)
- 10.3 Na wena o bona tthalano e lokile? Thekga karabo ya gago. (2)
- 10.4 Na wena maikutlo a gago ke afe mabapi le maitshwaro a Seetša? (2)
- 10.5 Mongwadi o rata go re ruta eng ka papadi ye? (2)
- 10.6 Tsopola lefoko leo le šupago gore ge re re motho o botse re ra ge a lokile ka pelong. (2)
- 10.7 Papadi ye e ka bapalega. Dumela goba o ganetše, thekga karabo ya gago. (2)
- 10.8 Ke ka lebaka la eng mantšu a a thaletšwego a ngwadilwe ka mašakaneng? (2)
- 10.9 Kgetha karabo ya maleba. Ke nna letšoba la lefase Mokgaetši, nna ke senakangwedi. Mantšu a:
- (i) a tšweletša kgatelelo
 - (ii) a laetša tshwantšhokgopolo (2)
- 10.10 Ngwala nnete goba maaka mafokong a a latelago:
- (i) Seetša o nyaka lesogana.
 - (ii) Taba ye ya Seetša e kgahla Mokgaetši. (2)

PALOMOKA YA KAROLO YA D: [20]

PALOMOKA YA TLHAHLOBO: 120